

**ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО
РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 40-ИХ —
ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 50-ИХ РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті розглядаються малодосліджені аспекти державно-церковних взаємин в Україні у другій половині 40-их — першій половині 50-их років ХХ століття, а саме: політика радянської влади щодо Римо-католицької церкви. Аналізуються причини, форми та механізм здійснення цієї політики. До наукового обігу введено окремі невідомі архівні матеріали, репрезентовано концепції сучасних дослідників становища римо-католицьких громад у тоталітарній державі.

Ключові слова: державно-церковні взаємини, Римо-католицька церква, церковні общини.

Українське суспільство тісно пов'язане з тоталітарним минулим і переживає болісний процес трансформації. Саме в таких умовах відбувається становлення державно-церковної політики сучасної України, що базується на принципах свободи сумління й віросповідання, відокремлення церкви від держави, рівноправності конфесій та церков. Хронологічна близькість посилює вплив чинників об'єктивного й суб'єктивного характеру на формування законодавчих засад та на практику державно-церковних взаємин. Трагізм і катастрофічність наслідків реалізації політики державного атеїзму для церкви й духовного життя народу зумовлює необхідність вивчення та критичне осмислення й узагальнення цього негативного досвіду.

Об'єктивні особливості історії України та умови існування римо-католицької церкви на українських землях викликають необхідність виокремлення із загальнорадянського контексту у самостійний об'єкт наукового розгляду проблеми взаємин владних структур УСРР і цієї конфесії.

Римо-католицька церква на українських землях мала традиційно міцні позиції — майже мільйонну паству, сотні священнослужителів, розгалужену мережу храмів, чітку організаційну побудову та потужні фінансово-економічні можливості.

Правобережна Україна впродовж кількох століть була місцем зіткнення геополітичних інтересів Речі Посполитої й Російської імперії. У цьому протистоянні РКЦ обома сторонами сприймалася як носій та охоронець християнства західного зразка, ідей польської державності, мови, культури, традицій і менталітету поляків.

Національні меншини, що становили більшість пастви Римо-католицької церкви, традиційно мешкали численними компактними групами, відзначалися згуртованістю навколо костьолу і кліру, великою релігійністю та консерватизмом менталітету.

У цьому зв'язкові дослідження процесів, що відбувалися в РКЦ у перше повоєнне десятиліття, визначення місця цієї конфесії у загальній антирелігійній політиці партійно-радянської адміністрації УСРР, має самодостатню цінність для об'єктивного відтворення історичного минулого. Крім того, це своєрідний ключ для розв'язання міжконфесійних, державно-церковних та етнонаціональних проблем у незалежній Україні.

У науковій думці проблема державної політики СРСР щодо Римо-католицької церкви у повоєнний період належить до малодосліджених. Окремі аспекти досліджуваної проблеми у своїх працях розглянули такі

науковці, як Т. Ольшанський [1], К. Подляський [2], Т. Беленко [3], В. Аксючиц [4], В. Сергійчук [5], О. Рафальський [6], М. Панчук [7], А. Колодний [8], П. Яроцький [9], Л. Люкс [10], М. Ковальський [11], С. Горбач [12], В. Войналович [13]. У контексті цієї теми працюють О. Лисенко [14], І. Білас [15], С. Анджей Кресло [16], Р. Грицьків [17], М. Головка [18], Л. Івшина [19], Ю. Шаповал [20], М. Бугай [21].

Метою статті є аналіз політики радянської влади щодо Римо-католицької церкви, визначення становища цієї конфесії в зазначений період та її ролі у розвитку християнства в радянській Україні. Ця мета реалізується через низку завдань: дослідити причини зміни тактики радянського керівництва щодо римо-католиків у післявоєнний період; проаналізувати форми боротьби з церковниками, з'ясувати роль переселенських акцій 1944-1946 років, визначити наслідки політики сталінізму для римо-католицьких конфесій.

Визволення території України від гітлерівських загарбників зумовило формування нового курсу релігійної політики сталінського керівництва. Далекоглядні стратегічні плани генсека започаткували принципово інший етап в житті католицьких громад. Деякі поступки та послаблення тиску на РПЦ спричинилися винятковою роллю, яка відводилася ієрархії Церкви в реалізації цих намірів. Тому певна «лояльність» до Римо-католицької церкви пояснюється тогочасними політичними реаліями.

Релігійна політика партійного керівництва після війни пояснювалася завданнями подальшого просування Москви в країни Східної та Центральної Європи [12, с.57-70]. Плани влаштування на її теренах радянського повоєнного устрою передбачали вжиття ряду підготовчих політичних заходів з метою формування іміджу СРСР як демократичної держави, де визнається свобода совісті й віросповідань. Противником реалізації цих тактичних намірів залишався Ватикан. Він усіляко намагався нейтралізувати акції творення Європи за комуністичним зразком. Святий Престол був дезорієнтований намірами Москви активно співпрацювати з Ватиканом та чутками про припинення переслідування католиків у Радянському Союзі [13, с.606]. Та попри панславистські симпатії Сталіна і його традиційну зневагу до всього римо-католицького, він залишався єдиною надією віруючих [9, с.157].

Наприклад, у газеті «Правда», датованій ще 28 квітня 1944 року, було вміщено фото, на якому зображено Сталіна й Молотова разом з католицьким священиком з Америки. Цей польський емігрант із Спрінгфільду, Станіслав Орлеманський, прибув з метою «вивчення проблеми поляків та польського війська в Радянському Союзі». Ймовірно, що Кремль сприймав таку мету візиту як прикриття намірів церковного керівництва. Сталін мав дві бесіди з Орлеманським. На запитання гостя, чи вважає він правильним, що радянський уряд продовжує свою політику переслідувань і нищення Католицької Церкви, Сталін відповів, що, як захисник свободи совісті й свободи віросповідання, він вважає таку політику неприпустимою, навіть немислимою. У своєму інтерв'ю в Чикаго Орлеманський говорив, що Сталін дав йому слово покінчити з переслідуваннями Церкви і почати співпрацю з Римо-католицькою церквою. Пізніше уряд навіть виділив кошти на невелику кількість Біблій та маленьких молитовників. У Західній Україні знову відкрили кілька церков для віруючих латинського обряду. Святий Престол небезпідставно розцінив цю подію як «заспокійливу пігулку» у формі свободи віросповідання для Польщі та її союзників саме напередодні вступу радянських військ на територію Польщі.

Ялтинська конференція учасників антигітлерівської коаліції визнавала за СРСР майже всю Галичину та сфери впливу в Східній Європі. Це зумовило актуалізацію розв'язання католицького питання, що повною мірою

підпорядковувалося планам радянзації західноукраїнських земель і створення на цій основі надійного плацдарму для більшовицької експансії в країни Східної й Центральної Європи.

У травні 1945 року була підготовлена директива голови РСРК І. Полянського, скерована уповноваженим Ради в Україні, Білорусії, Литві та Естонії. У документі говорилося про можливості послаблення позицій Ватикану в світовому просторі та зміцнення позицій РПЦ за кордоном.

Особливої уваги в ній приділялося заходам для відриву греко-католицьких парафій західних областей України від Ватикану і наступному їхньому приєднанню до РПЦ. Характерно, що здійснення широкомасштабної антикатолицької кампанії мало здійснюватися шляхом максимально можливого заангажування в цю акцію Руської православної церкви з її покірною та контрольованою режимом ієрархічною владою [13, с.607]. «Православная церковь в настоящее время предпринимает ряд действий, рассчитанных на оказание энергетического отпора наступающему Ватикану». Крім того, відзначалося, що «...Ватикан уже давно установил дружественные и деловые взаимоотношения с фашизмом» [15, с.588]. Рекомендувалось до цієї боротьби залучити й ті засоби, які виникли в середині самого Ватикану, його опозицію, зокрема старокатолицизм.

При цьому Рада в справах РПЦ уносила пропозиції до використання старокатолицьких груп у протидії Ватикану та інших заходів у боротьбі з римо-католиками в західних республіках СРСР:

1) необхідно, щоб «...работники Совета на местах подробно...изучили и выяснили, какие имеются возможности к организации на территории Вашей республики инициативных групп старокатоликов для ослабления влияния католицизма»;

2) сприяти встановленню зв'язків старокатолицьких груп в СРСР зі старокатолицькими церквами в інших країнах;

3) організувати православні братства в містах: Рига, Вільнюс, Гродно, Луцьк, Львів і Чернівці, надавши цим братствам право проведення місіонерської та благочинної діяльності. Завдання братств — зміцнення православ'я й протиставлення його католицизму.

4) протягом 1945 року відправити за кордон духовні делегації з метою укріплення впливу Російської православної церкви за рубежом [15, с.590].

У контексті згаданого звуження сфер впливу римо-католицького культуру на теренах України та поступового його витіснення з часом набрали особливого звучання. Зазначимо, що доля католицьких громад багато в чому визначалася перебігом процесів, пов'язаних з реалізацією сумнозвісної Люблінської угоди «Про евакуацію польських громадян з території Української РСР і українського населення з Польщі», підписаної урядом УРСР та Польським Комітетом Національного Визволення 9 вересня 1944 року. В ході виконання угоди особлива увага органами влади приділялася скороченню мережі установ РКЦ в Україні, примусовій репатріації ксьондзів, ченців та найактивніших служників. Із самого початку стало зрозуміло, що радянський варіант розв'язання міжнародного протистояння мав на меті різке скорочення та ліквідацію римо-католицьких громад в Україні [13, с.610].

Проте реалізація подібних намірів наштовхнулася на низку непередбачуваних проблем і складностей. У цілій низці населених пунктів поляки категорично відмовлялися виїжджати до Польщі. В розмовах з віруючими вони відверто закликали польське населення «не переселятися зі своєї землі» [7, с.255]. До того ж, у деяких римо-католицьких громадах

Волинської, Рівненської та інших областей переважну більшість віруючих становили чехи, що не підлягали переселенню. Згадані обставини змушували залишатися зі своєю паствою й частину ксьондзів, які відмовлялися реєструватися для виїзду, незважаючи на всілякі зусилля відповідальних посадових осіб.

Поштовхом до подання заяв на евакуацію з боку польських громадян та зростання потоку «бажаючих» виїхати в Польщу стали незаконні дії органів НКВС і велика кількість сфабрикованих справ. Про подібну зміну настроїв у середовищі польської громадськості доповідалось 25 січня 1945 року заступникові Головного уповноваженого уряду УРСР у Любліні полковнику держбезпеки Т. Кальченкові: «останнім часом у зв'язку з масовими арештами антирадянських елементів серед поляків, і особливо серед католицького духовенства, збільшилась подача заяв на виїзд у Польщу» [22].

Репресивні акції, що мали масовий характер, ставали надбанням гласності, викликали величезний осуд та невдоволення польського населення. Як відомо, Люблінською угодою від 9 вересня 1944 року евакуацію польського населення планувалося завершити в лютому 1945 року [20]. Проте здійснити акцію у відведений час виявилось абсолютно нереальним. Для активізації процесу переселення на адресу уповноваженого Ради у справах релігійних культів була надіслана таємна інструкція. У ній, зокрема, йшлося, що «...римо-католическое духовенство всегда было настроено враждебно по отношению к Советской власти». Тактика відвертих репресій була дещо змінена «...при разрешении тех или иных вопросов, которые выдвигаются римо-католическим духовенством, нужно проводить тактику внешне корректную, не подавая повода для излишнего обострения отношений...» [15, с.587-588]. Репатріаційні заходи були завершені лише 1 серпня 1946 року. Із 305226 польських сімей в західних областях України станом на 1 серпня 1946 року до Польщі було відправлено 272544 сім'ї (89%). Відмовилися від виїзду 3271 сім'я.

Статистичні дані, що відображають названі процеси, містять значні суперечності та неточності, які нерідко траплялися в інформаціях і доповідних записках. Пояснювалося це тим, що на початку 1945 року виселення набуло рис масовості, здійснювалося прискореними темпами й не давало можливості оперативно аналізувати зміни в католицькому середовищі. До того ж, за вказівкою керівництва РСРК на момент евакуації офіційна державна реєстрація громад, духовенства та діючих костелів в західних областях не проводилася. Вони бралися місцевими органами влади лише на тимчасовий облік.

Таким чином, з 1007 костелів, що існували на 1 січня 1944 року, на момент завершення переселенської акції діяли лише 165. Більшу частину приміщень було передано муніципальним органам влади. Так, Волинська обласна рада депутатів «...находит возможным здание римо-католического костела в с. Мельница, Голобского района, передать в распоряжение Исполкома... и использовать для культурно-просветительских целей» [23].

Примусова міграція польського населення призвела до істотного порушення цілісності римо-католицьких спільнот і згасання релігійного життя. Проте повною мірою ліквідувати установи РКЦ у західному регіоні на момент завершення евакуації, як планувалося раніше, не вдалося.

Партійно-державне керівництво продовжило цілеспрямовану політику ліквідації римо-католицького культу. Атеїстичний погляд держави було кинуте на центральні та східні регіони України, де польське населення не підпадало під репатріацію.

Певний час уповноваженим РСРК не вдалося налагодити справу тимчасового обліку католицьких громад і священників. Лише у другій половині 1945 року кількість узятих на облік громад у східних та центральних областях України зросла з 95 до 114. Переважна більшість з них змушена була обходитися без служителів культу, чисельність яких за вказаний період зменшилася майже наполовину і становила лише 11 чоловік. Усі вони були сконцентровані в двох областях — Житомирській (6) та Кам'янець-Подільській (5). Віруючі римо-католицьких громад Київської, Чернігівської, Харківської, Дніпропетровської, Одеської областей тривалий час збиралися лише на щорічні спільні молитви й не здійснювали ніяких релігійних обрядів. За задумом місцевих органів влади, вони мали бути згодом розпущені як «незаконно існуючі» [24].

Збільшення мережі таких громад свідчило про цілеспрямовану політику позбавлення їх можливостей спілкування зі своїми пасторами.

Штучне стримування кількісного зростання служителів римо-католицького культу, їхня максимальна ізоляція від справ релігійних громад і безпосереднього впливу на вірних активно використовувалися правлячим режимом як дійовий засіб скорочення мережі установ РКЦ в Україні і в наступні роки. За встановленими правилами, право на служіння міг отримати лише той священник, який виявив особливу лояльність до органів влади, офіційно відмовившись від будь-яких стосунків із Святим Престолом [13, с.617]. «Желательно, чтобы Совет...поставил вопрос перед польским консульством в Москве о переводе из Польши в Тернопольскую область не менее 3-5 служителей религиозного культа так называемого национального костела, давно порвавшего связь с Ватиканом. ...можно было бы разрешить им миссионерскую работу по отрыву католиков от Ватикана» [25]. Водночас акцентувалась увага на «осторожной форме выяснения...их настроения, как они оценивают продолжительное отсутствие связи с папой, каково их мнение об организации католической автокефальной церкви. ...Такие беседы, неумело и неловко проведенные, могут принести большой вред делу, преждевременно раскрывая наши планы». У справі вербування агентури наголошувалось на винятковій обережності: «Если... тот или иной руководящий служитель культа не сможет явиться сам активным деятелем раскола... то с ним не нужно говорить на эту тему вообще, даже в порядке зондажа его настроения» [15, с.589-590].

Як засвідчують архівні документи, активна й копітка діяльність контролюючих органів щодо встановлення справжнього політичного обличчя та позиції, котрої притримувалися католицькі священники і громади, ступеня їхньої лояльності до політики радянської влади передувала їхній реєстрації та офіційному державному визнанню. Крім того, не підлягали реєстрації ксьондзи, що прибували з інших місць, а щодо місцевих — радилися тимчасово утриматися, не створюючи їм перепон у здійсненні обрядів у діючих костьолах, розташованих в межах району [13, с.690].

Антикатолицька кампанія 1945-1946 років мала лише підготовчий характер. Як видно з архівних джерел, вона повинна була забезпечити підґрунтя для реалізації більш масштабних планів нищення антиімперської духовної опозиції.

Головним методом реєстрації римо-католицького духовенства та роботи з культом, на думку московських кураторів, мало бути протиставлення «реакційного католицького духовенства» масі рядових віруючих, які повинні відігравати провідну роль у діяльності релігійної громади. «Эту работу по нашему разъяснению данного вопроса ведут...руками самих верующих» [26].

Священнослужителі мали виконувати лише функції своєрідних «спеціалістів» з обслуговування інтересів і запитів віруючих, проте в жодному разі не їхніх «представників» чи «керівників»

Особливого занепокоєння завдавали «світські організації католиків», групи віруючих — «ружанці», «терцарії». Існування подібних структур поряд із виконавчими органами громад не передбачалося діючими положеннями про релігійні культу [27]. Ці католицькі громади вважалися агресивними політичними формуваннями, що мають централізоване управління, кероване Ватиканом.

Під пильний нагляд органів влади підпали і чисельні братства, гуртки самоосвіти, каси взаємодопомоги. Тобто навколо кожного костьолу існувала густа мережа створених та керованих ним організацій, які досить часто переживали сам костьол і продовжували діяти навіть після його закриття. «Некоторые римо-католические общины уже существуют по 3-4 года без ксендза и стремятся сохранить свою общину и костел действующим» [28]. Тому Рада зобов'язувала уповноважених значно розширити й поглибити роботу з нагляду за духовенством, діяльністю названих організацій та процесів, що відбувалися в середовищі рядових мирян. Ці та інші завдання розглядалися не як одноразовий акт, а як повсякденна, копітка й систематична робота.

Таким чином, на 1947 рік припадає початок якісно нового етапу відносин режиму з римо-католицьким культом. Розроблені в кабінетах Ради в справах релігійних культур за дорученням вищого державного керівництва комплексні плани тотального контролю РКЦ в Україні, максимального скорочення її установ, мережі громад і чисельності костьолів, регламентування діяльності духовенства стали програмою дій органів влади в наступні роки. Радикалізм політики щодо католицизму пояснювався не лише внутрішніми, але й зовнішніми факторами. Антикомунізм Ватикану набув в цей час яскраво вираженого політичного характеру, а його міжнародна політика мала відверто антирадянський акцент [13, с.624].

У зв'язку з цим роз'їзди ксьондзів по общинах, що не мають служителів релігійного культу, різко знизилась, а в деяких регіонах взагалі заборонені [29]. Ті ксьондзи, які намагалися бути вірними своїм прихожанам і все ж таки робили спроби забезпечити інші общини повноцінними службами, знімалися із реєстрації. Так, римо-католицький служитель культу міста Станіслава В. Ольшовський протягом 2 років систематично здійснював богослужіння по релігійних общинах області. За його ініціативою в червні 1948 року була організована 40-годинна служба за участю 5 ксьондзів, що були ним запрошені. Ольшовський був звинувачений у порушенні радянського законодавства і знятий з реєстрації [30]. Таке «підкування» органів влади та апарату уповноважених про парафії, які не мали зареєстрованого служителя культу, було не випадковим. Практично в кожному інформаційному звіті Уповноваженого відмічається факт значної активізації релігійного життя «згасаючих» громад [31]. Така ситуація не влаштувала владу. Тому широко практикувалося зняття з реєстрації римо-католицьких священників в одних громадах та призначення в інші. В такий спосіб партійне керівництво намагалося приглушити релігійне життя в активно діючих парафіях. Здійснювалися подібні заходи виключно з політичних міркувань, без урахування інтересів віруючих і духовенства.

Обов'язковим елементом роботи уповноважених РСРК із розв'язання кадрових питань римо-католицького культу була їхня тісна співпраця та координація дій з радянськими спецслужбами. Без санкції останніх не

приймалося жодного рішення, яке б стосувалося реєстрації чи переведення на інше місце католицьких священиків [13, с.629].

Широкомасштабні акції антикатолицького спрямування, вчинені за прямими вказівками вищого державного керівництва, директив РСРК та рішень місцевих органів влади своїми наслідками мали істотне звуження мережі римо-католицьких громад та скорочення інституту служителів культу. Як зазначалося раніше, на кінець 1945 року органами влади було взято на облік 341 католицьку громаду та 146 священиків. З тих пір їхня кількість продовжувала невпинно скорочуватися, в тому числі й у ході здійснення державної реєстрації. Наочно простежити цей процес можна за таблицею:

Рік	Кількість громад	Кількість служителів культу
1945	341	146
1947	257	90
1948	240	78
1950	212	66
1951	184	60
1952	169	62

[32; 33]. З моменту початку скорочення римо-католицьких громад (січень 1947 року) і до 1950 року їхня кількість зменшилася на 45 одиниць, а практикуючих ксьондзів — на 24 особи. Найбільш інтенсивно зменшення діючих громад відбувалося в цей період у Кам'янець-Подільській (16), Вінницькій (13), Житомирській (9) та Закарпатській (5) областях [13, с.632]. Починаючи з 1952 року сітка релігійних громад РКЦ майже не змінювалася.

Таким чином, особливі надії та сподівання римо-католиків на поліпшення етноконфесійної ситуації після Другої світової війни не виправдалися. Поставши як реально існуючий факт, католицькі громади не вписувалися у радянську модель мононаціонального суспільства. Ставши заручниками загострення стосунків між Ватиканом і СРСР, вони відчули на собі прес антикатолицьких акцій. Примусова міграція польського населення із західних регіонів України суттєво вплинула на згортання мережі католицьких церковних інституцій. Репресивні заходи щодо ксьондзів, заборона обслуговувати їм інші парафії, масові арешти, переведення служителів культу з релігійно активних громад до малих, позбавлення права священнослужіння зумовила значне скорочення духовенства та громад, костьолів і монастирів. Однак остаточно ліквідувати римо-католицькі конфесії не вдалося. Попри всі намагання державно-партійного керівництва нейтралізувати віруючих або ж перетягнути їх на свій бік, католицькі громади в Україні залишилися вірними своїм духовним переконанням і відзначалися масовою релігійністю.

Зазначена проблема дослідження є багатоаспектною, вона містить низку важливих і актуальних для історико-релігієзнавчої науки тем, які потребують подальшого аналізу. Зокрема, результати нашої розвідки допоможуть більш глибоко дослідити питання місіонерської діяльності римо-католицького духовенства в умовах жорсткого державного тиску, трансформацію окремих теологічних положень католицького віровчення як метод пристосування до радянської атеїстичної дійсності, характер і ступінь взаємодії католицького кліру з духовним центром у Ватикані. Крім того, варто проаналізувати взаємини римо-католицьких громад з іншими конфесіями (легальними і нелегальними) в Україні в рамках зазначеного періоду. Таким чином, дослідження вказаної проблеми дозволить всебічно і ґрунтовно дослідити становище Римо-католицької церкви в Україні у другій половині 40-их — першій половині 50-их років ХХ століття та механізм її взаємин з радянською державою в цей час.

 Примітки

1. Ольшанський Т. Польсько-український конфлікт 1945-1947 / Т.Ольшанський // <http://www.ji.lviv.ua/n10texts/olszansky/htm>.
2. Подляський К. Україна в польських зовнішньополітичних доктринах / К.Подляський // <http://litopys.narod.ru/ukrxx/r08.htm>.
3. Беленко Т.И. Истоки клерикальных стереотипов о положении верующих в СССР / Т.И.Беленко // Вопросы атеизма. — 1989. — №25. — С. 65-71.
4. Аксючиц В. Атеистическая идеология. Государство. Церковь / В.Аксючиц // Русское зарубежье в год тысячелетия крещения Руси: Сборник. — М.: Столица, 1991. — 464 с.
5. Сергійчук В. Депортація поляків з України. Невідомі документи про насильницьке переселення більшовицькою владою польського населення УРСР в Польщу в 1944-1946 роках / В.Сергійчук. — К.: Українська видавнича спілка, 1999. — 191 с.
6. Рафальський О.О. Національні меншини України в ХХ столітті: історіографічний нарис / О.О.Рафальський. — К.: Полнос, 2000. — 446 с.
7. Панчук М.І. Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект / М.І.Панчук. — К.: ШПЕНД, 2000. — 358 с.
8. Історія релігій в Україні: Навчальний посібник / А.М.Колодний, П.Л.Яроцький, Б.О.Лобовик та ін.; За ред. А.М.Колодного, П.Л.Яроцького. — К.: Т-во «Знання», ККО, 1999. — 735 с. — (Вища освіта ХХІ століття).
9. Історія релігій в Україні: у 10-ти т. / Ред. кол.: А.Колодний (голова) та ін. — К.: Світ знань, 2001. — Т. 4. Католицизм / За ред. П.Яроцького. — 2001. — 598 с.
10. Люкс Л. Церковная борьба в СССР и в коммунистической Польше / Л.Люкс // Вопросы философии. — 2001. — №5. — С. 41-49.
11. Ковальський Н. Справився ли католицизм с вызовами ХХ века? / Н.Ковальський // Новая и новейшая история. — 1999. — №6. — С. 27-38.
12. Горбач С. Католицька церква в країнах Східної Європи (1945-1953 рр.) / С.Горбач // Київська старовина. — 2000. — №2. — С. 57-70.
13. Войналович В.А. Партиїно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940 — 1960-их років: політичний дискурс / В.А.Войналович. — К.: Світогляд, 2005. — 741 с.
14. Лисенко О.Є. Церковне життя в Україні. 1943-1946 / О.Є.Лисенко. — К.: НАН України, 1998. — 404 с.
15. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 книгах / І.Білас. — К.: Либідь, 1994. — 688 с.
16. Кресло А.С. Польсько-українські стосунки: історіографія питання (1991-2003) / А.С.Кресло // http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/publications/visnyk27/Statti27_Kreslo/htm
17. Грицьків Р. Польська історіографія українсько-польського збройного конфлікту часів Другої світової війни / Р.Грицьків // <http://www.cdvr.org.Ua./uvr.php?nomer=26&ror=12>.
18. Головка М. Трансформація ідеології радянської влади та націоналістичного руху України під впливом подій Другої світової війни: погляди зарубіжних історіографів / М.Головка // <http://experts.in.ua/baza/analyticdetail.php?ID=18659>.
19. Івшина Л. Терміни евакуації і їх продовження / Л.Івшина // Українці й поляки: альтернативи співробітництву немає // <http://day.kiev.ua/30076/>.
20. Шаповал Ю. У роки двох репатріацій. У вересні 2004-го виповнюється 60 років з початку масштабного польсько-українського переселення /

- Ю. Шаповал // <http://www.dt.ua/3000/3150/47619/>.
21. Бугай М.Ф. Депортація населення з України (30-50-ті роки) / М.Ф. Бугай // Український історичний журнал. — 1990. — №10. — С. 32-38.
  22. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 1472. — Арк. 56.
  23. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВОВ України). — Ф. 4648. — Оп. 2. — Спр. 12. — Арк. 26.
  24. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 5069. — Арк. 132.
  25. Там само. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 5069. — Арк. 266.
  26. Там само. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 5667. — Арк. 165.
  27. Там само. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 5667. — Арк. 220.
  28. Там само. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 5667. — Арк. 222.
  29. Там само. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 12. — Арк. 83.
  30. Там само. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 5667. — Арк. 372-373.
  31. Там само. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 783. — Арк. 399.
  32. Там само. — Ф. 4648. — Оп. 4. — Спр. 40. — Арк. 47.
  33. Там само. — Ф. 4648. — Оп. 4. — Спр. 148. — Арк. 74.

А.А.Гура

Политика советской власти в отношении Римско-католической церкви во второй половине 40-ых — первой половине 50-ых годов XX столетия

В статье рассматриваются малоисследованные аспекты государственно-церковных взаимоотношений в Украине во второй половине 40-ых — первой половине 50-ых годов XX века, а именно: политика советской власти по отношению к Римско-католической церкви. Анализируются причины, формы и механизм осуществления этой политики. В научный обиход введены отдельные неизвестные архивные материалы, представлены концепции современных исследователей положения римско-католических общин в тоталитарном государстве.

Ключевые слова: государственно-церковные взаимоотношения, Римско-католическая церковь, церковные общины.

O.A.Gura

The policy of Soviet authorities concerning Roman-Catholic church in the second half of the forties – the first half of the fifties of the 20th century

The article deals with little-investigated aspects of state and church relations in Ukraine in the second half of the forties through the first half of the fifties of the 20th century, namely – the policy of Soviet power as to Roman Catholic Church. Causes, forms and mechanism of realization of this policy are being analyzed. Some unknown archive materials are suggested to be used for scientific investigations. The concepts of present-day researchers investigating Roman Catholic communities in the totalitarian state are presented.

Keywords: state and church relationship, Roman Catholic Church, church communities.

Надійшла до редакції 21 квітня 2009 року

